

УДК 821.111 – 9 / 78

Хаджиоглова О.Г.,
аспірантка кафедри прикладної лінгвістики
Волинського національного університету ім. Лесі Українки

СТЕРЕОТИПИ МУЗИКАНТІВ І МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ У РОСІЙСЬКИХ ТА АНГЛІЙСЬКИХ АНЕКДОТАХ

У статті розглянуто англомовні та російськомовні анекдоти про музикантів і музичні інструменти з метою виявлення стереотипних характеристик виконавців та музичних інструментів, закодованих в анекдотах, та порівняння гумористичних текстів на цих мовах. Виявлена частотність згадування різних музичних інструментів. Ключові слова: анекдот, лінгвокультурні особливості, стереотип, стереотипні риси.

Хаджиоглова Е.Г. Стереотипы музыкантов и музыкальных инструментов в русских и английских анекдотах.

В статье рассматриваются англоязычные и русскоязычные анекдоты про музыкантов и музыкальные инструменты с целью выявления стереотипных характеристик исполнителей и музыкальных инструментов, закодированных в анекдотах, и сравнения юмористических текстов на этих языках. Выведена частотность упоминания разных инструментов. Ключевые слова: анекдот, лингвокультурные особенности, стереотип, стереотипные черты.

Khadzhyohlova O.H. Stereotypes of musicians and musical instruments in Russian and English anecdotes.

The article deals with English and Russian anecdotes about musicians and musical instruments. The paper is aimed at singling out the stereotypical characteristics of musicians as well as musical instruments that are encoded in the anecdotes, humorous texts of both languages are compared. The frequency of musical instruments' occurrence is calculated. Keywords: anecdote, linguocultural peculiarities, stereotype, stereotypic features.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки все більшої популярності набуває дослідження лінгвокультурних особливостей різних мов. Часто об'єктом дослідження стають гумористичні тексти, які, у зв'язку з дедалі більшою лібералізацією свідомості та мовлення людей, набувають щоразу різноманітніших та більш несподіваних змісту та форм. Деякі дослідники (напр., Т. Г. Грушевицька) вважають, що гумор є однією зі складових культурної картини світу, яка фактично є сукупністю раціональних знань та уявлень про цінності, менталітет власної культури та культур інших народів [1]. Звідси випливає, що гумор може слугувати адекватним джерелом знань про культуру будь-якого народу. Анекдоти розкривають внутрішній світ не лише народу чи соціальної групи; шляхом їх аналізу можна скласти психологічні портрети представників певного народу.

Із розвитком підходів до аналізу плану вираження та плану змісту анекдотів зазнало змін і саме визначення цієї форми гумору. На думку О.Д. та О.Я. Шмельових, анекдот можна визначити як «короткий зв'язний текст, що навмисне промовляється мовцем з метою розсмішити слухача; анекдот мусить бути зрозумілим слухачу, його повинні розповідати в ситуації, в якій анекдот був би доречним, пов'язаним інтертекстуальними зв'язками з іншими анекдотами та стереотипами анекдотичного простору» [5]. Одним із найважливіших факторів, які впливають на успішне розуміння анекдотів, є відповідність тематики жарту до кола (групи) людей, яким розповідають анекдот. Якщо розповісти вузькоспеціалізований анекдот на тему музичних інструментів у колі, скажімо, програмістів, не можна впевнено стверджувати, що він буде зрозумілий людям, які не мають стосунку до музики.

Порівняльні дослідження анекдотів різними мовами набувають особливої ваги, оскільки з'являється можливість виокремити спільні та відмінні риси в картинах світу носіїв різних мов та культур. Т.В. Тарасенко підкреслює важливість крос-культурного погляду на анекдот [2]. Особливо цікавими такі дослідження стають тоді, коли тематика анекдотів вузькогалузєва. Багато

лінгвістів досліджували анекдоти про стосунки в сім'ї. Зокрема, О.Д. та О.Я. Шмельови займалися такими дослідженнями на матеріалі російської мови, Т.В. Тарасенко здійснила порівняльний аналіз російських та англійських анекдотів про родинні стосунки. Дослідниця вважає, що за допомогою таких тематичних анекдотів можна реконструювати уявлення про світ родини та його культуру. При цьому, наголошує дослідниця, «не варто робити висновки про реальні сімейні стосунки в суспільстві». Анекдоти про музикантів та музичні інструменти також містять багато інформації про культуру світу музикантів, але, як і у світі родини, деякі характеристики, виведені з гумористичних текстів, не мають нічого спільного з реальним життям. Незважаючи на це, саме такі анекдотичні характеристики викликають сміх у слухача.

Людині притаманна природна потреба класифікувати інформацію, що надходить з навколишнього середовища, виокремлюючи при цьому найяскравіші та найістотніші ознаки, з метою спрощення процесу засвоєння отриманих знань та оперування ними [3]. Стереотипні риси об'єктів глузування допомагають людям розуміти не лише гумористичні тексти, а й навколишню дійсність.

Більшість інформації, яка трапляється в анекдотах і викликає сміх у їх читачів (слухачів), є яскравим проявом соціально-культурної стереотипізації, яка фактично є основою будь-якого анекдоту. Жарти про музикантів та музичні інструменти не є винятком: усі характеристики музикантів та інструментів, на яких вони грають, є стереотипізованими. Важливо усвідомлювати, як формуються культурні стереотипи. У. Тейер вважав, що «культурні стереотипи, які існують в суспільстві, включають в себе і знання стереотипної поведінки героїв анекдотів, і, навпаки, уявлення про поведінку, манеру мовлення та «менталітет» персонажів анекдотів складаються під впливом суспільних уявлень про поведінку тієї чи іншої етнічної чи соціальної групи» [6].

Власне поняття стереотипа допомагає нам зрозуміти, чому анекдоти є смішними. «До стереотипів можна віднести всі ті уявлення про світ, які розглядаються як належне і не потрапляють у фокус уваги в повсякденному

спілкуванні. Якщо ж якісь з цього «належного» потрапляють в фокус і підпадають під сумнів, виникає певний зсув, наслідком якого може бути той чи інший ефект, наприклад комічний» [5].

Актуальність роботи визначається тим, що крос-культурні дослідження гумористичних текстів набувають популярності, оскільки вони дозволяють виділити набір стереотипних характеристик об'єктів глузування і таким чином порівняти психологічні портрети, відображені в різних мовах. Порівняння психологічних портретів музикантів та музичних інструментів у англійських та російських анекдотах допоможе зрозуміти різницю в картинах світу англомовного та російськомовного світу.

Об'єктом дослідження є вибірка з 200 англомовних¹ та 100 російськомовних жартів про музикантів і музичні інструменти. Анекдоти були взяті з мережі Інтернет.

Метою статті є виявлення частотності вживання груп та назв музичних інструментів у російськомовних і англомовних анекдотах, дослідження рис, притаманних об'єктам глузування, та порівняння представлених у них стереотипних характеристик музикантів і музичних інструментів.

Усі досліджені анекдоти містять номінацію музичного інструменту або музиканта, який грає на якомусь інструменті. На першому етапі дослідження нас цікавило питання про те, наскільки часто в анекдотах згадується той чи інший музичний інструмент. Ми враховуємо не лише частотність згадування окремих інструментів, а й приналежність інструментів до традиційних підкатегорій (струнні, духові тощо). Порівняймо частотність їх вживання в анекдотах. Для наочності подамо частотність груп музичних інструментів у таблиці 1.

¹ Англомовні анекдоти взяті з сайту <http://www.mit.edu/~jcb/jokes/>.

Частота згадок назв музичних інструментів

Англійські анекдоти			Російські анекдоти	
№	Група	Частотність (%)	Група	Частотність (%)
1	струнні	58%	струнні	47,6 %
2	духові	25,5 %	клавішні	21,8 %
3	ударні	9,5 %	духові	18,7 %
4	клавішні	7 %	ударні	10,2 %
5	—	—	язичкові	1,8 %

Таблиця 1

Як бачимо, для обох мов збігаються 4 групи інструментів, представлених в анекдотах, хоча в російських анекдотах з'являються язичкові інструменти з єдиним представником — дрімбою (рос. *варган*). Збігається і частота згадувань групи струнних інструментів — вона найвища в анекдотах на обидвох мовах. Клавішні інструменти в російських анекдотах трапляються частіше, ніж ударні та духові, а в англійських, навпаки, клавішні є найменш згадуваними. Виходячи з цих даних, можемо припустити, що групи музичних інструментів, які є найчастотнішими, найкраще представлені в свідомості носіїв російської та англійської мов, і саме тому про них складають анекдоти.

Що стосується музичних інструментів, які входять до кожної з груп, то майже всі члени струнної групи збігаються в англійських та російськомовних анекдотах: скрипка, віолончель, бас-гітара, контрабас, арфа, гітара, банджо є спільними для обох мов. Проте в англійських анекдотах зустрічаються ще альт та ченг, що свідчить про наявність цих музичних інструментів в концептосфері носіїв англійської мови та їх непопулярність в російській. Найчастотнішими інструментами цієї групи для англійської мови є альт (33 % від усієї кількості музичних інструментів), скрипка (8 %), гітара (6,5 %); для російської мови — гітара (20,3 %), скрипка (14 %). У групі духових інструментів (саксофон, труба, туба, гобой, флейта та тромбон) найчастотнішими для англійської мови є тромбон (6,5 %), валторна (4,5 %); для російської мови — губна гармоніка (4,2 %) —

інструмент, який взагалі не зустрічається в англомовних анекдотах, тромбон (4,2 %), саксофон (3,7%). Є інструменти, які відсутні в анекдотах однієї з мов: валторна, фагот і кларнет є в англійських, але відсутні в російських анекдотах; в англійських не зустрічалася лише губна гармоніка — найчастотніший духовий інструмент у російських анекдотах. Варто зауважити, що розташуванню інструментів духової групи за частотністю в обох мовах притаманна досить помірна спадна градація: максимальна відсоткова різниця між членами групи — 1 %, тоді як у струнних інструментів спостерігається різкий спад частотності (як від альту з частотністю 33 % до скрипки з частотністю 8 %). Припускаємо, що цей факт свідчить про однакову популярність представників духової групи в анекдотах серед носіїв англійської та російської мов, на відміну від представників струнної групи, де одні інструменти характеризуються значно вищою частотністю, ніж інші струнні інструменти (див. вище частотність скрипки). Група клавішних інструментів включає в себе 2 інструменти, спільні для обох мов — це фортепіано та орган. Решта ж клавішних відсутні в анекдотах однієї з мов: акордеон є в англійській, і відсутній в російській, а клавесин та баян, навпаки, є в російській, але їх немає в англомовних анекдотах. Для англомовних анекдотів найчастотнішим є акордеон (4 %), а для російської — фортепіано (20,3 %). Ударні інструменти російських анекдотів представлені лише барабанами (10,2 %), в англійських анекдотах згадується перкусія (7 %) — ряд інструментів, що не входять до класичної барабанної установки (конга, маракаси, шейкер тощо) та бойран (2,5 %).

Отже, до найбільше згадуваних інструментів в англійських анекдотах належать альт, скрипка, гітара, бас, тромбон, валторна, труба, гобой, фагот, перкусія та акордеон. У російських анекдотах найчастіше згадуються гітара, скрипка, фортепіано, барабани. Спільними найчастотнішими інструментами для двох мов є скрипка та гітара, тобто можемо твердити, що саме ці інструменти є найбільш знаними та, відповідно, найяскравіше представленими в концептосферах носіїв англійської та російської мов.

Зауважимо, що план вираження анекдотів в російській та англійській мовах досить відрізняється: англійські анекдоти — це переважно питання-відповіді, а російські анекдоти дуже часто є розповідями, які ніби передаються від одного оповідача до іншого. Типовим англійським анекдотом про музикантів є анекдот про те, скільки музикантів певного профілю (трубачів, піаністів, саксофоністів тощо) потрібно, аби змінити лампочку (англ. *How many... players does it take to change a lightbulb?*). Для прикладу наведемо кілька анекдотів та пояснимо, яку інформацію можна отримати при змістовому аналізі таких анекдотів.

1. — *How many alto sax players does it take to change a lightbulb? — Five. One to change a lightbulb and four to contemplate how David Sanborn would have done it. (Скільки альт-саксофоністів потрібно, аби замінити лампочку? — П'ять. Один замінюватиме лампочку, а чотири будуть роздумувати, як би це міг зробити Девід Сенборн).*

Запропонований анекдот може бути незрозумілим людині, яка не спілкується з музикантами, оскільки необхідно мати достатньо фонових знань, аби вловити тонкий музичний гумор: саксофоністам притаманна звичка обговорювати стиль, манеру гри один одного; це пов'язано не лише з різницею в індивідуальному виконанні творів — при використанні музикантами великої кількості різноманітних аксесуарів для саксофону (мундштук, тростини тощо) можуть мінятися якісні характеристики звуку, а це дуже часто в саксофоністів стає приводом для обговорення, навіть дискусій. Девід Сенборн — відомий альт-саксофоніст, якого багато музикантів вважають еталоном гри на альт-саксофоні, тому зрозуміло, що 4 саксофоністи, які роздумуватимуть, як це зробив би Сенборн, ілюструють стереотипне уявлення про людей спільної їм професії.

2. — *How many trombonists does it take to change a lightbulb? — Just one, but he'll do it too loudly. (Скільки тромбоністів потрібно, аби замінити лампочку? — Лише один, але він робитиме це занадто голосно.)*

Анекдот про тромбоніста також допомагає виділити стереотипну характеристику і виконавця на тромбоні, і самого інструмента: оскільки

тромбоніст мінятиме лампочку дуже гучно, отже, він і грає дуже голосно, тобто тромбон — інструмент з дуже голосним звуком. Англomовні анекдоти містять в собі достатню кількість стереотипних характеристик музикантів. Незважаючи на велику кількість музикантів, згаданих в анекдотах, аналіз усіх англomовних анекдотів не надав можливість виділити риси всіх музикантів. Наведемо характеристики, які виявилися найяскравішими.

Барабанщики та перкусіоністи: інтелектуально обмежені, не байдужі до алкоголю, ледачі; крім цього, вони займають маргінальну позицію в категорії музикантів і можуть навіть знаходитися поза нею. Про це свідчать анекдоти на зразок: *Heard backstage: «Will the musicians and the drummer please come to the stage!»* (Почуто за кулісами: «Музиканти та барабанищик, будь ласка, вийдіть на сцену!»).

Тромбоністи: низький рівень майстерності, несмак та фальшива гра, тромбоністи — не популярні музиканти.

Контрабасисти: неуважні, живуть у своєму внутрішньому світі та навіть не чують, що відбувається навколо них (особливо під час виступів); вони не настроюють свої інструменти довгий час, хоча, на думку оточуючих музикантів, варто було б.

Скрипалям притаманна фальшива гра; «друга скрипка» завжди заздрить «першій».

Трубачі: їм складно заробити гроші своєю грою, критикують гру інших, високої про себе думки (напр. «— *How do trumpet players greet each other?* — “*Hi, I’m better than you.*”») (— *Як вітаються трубачі?* — «Привіт! Я кращий за тебе.»)).

Гітаристи зазвичай не знають нотної грамоти (не вміють читати нот).

Альтисти грають фальшиво та неритмічно, вони ніколи не грають в унісон, є лінивими нікчемами.

Основними стереотипними параметрами музикантів, які вдалося виділити з анекдотів, є манера гри, риси характеру та їх популярність / непопулярність.

Цікаво, що один із анекдотів дозволяє нам виділити і деякі зовнішні характеристики виконавців на духових інструментах. Наведемо цей анекдот та проаналізуємо його.

A girl went out on a date with a trumpet player, and when she came back her roommate asked, «Well, how was it? Did his embouchure make him a great kisser?» «Nah,» the first girl replied. «That dry, tight, tiny little pucker; it was no fun at all.» The next night she went out with a tuba player, and when she came back her roommate asked, «Well, how was his kissing?» «Ugh!» the first girl exclaimed. «Those huge, rubbery, blubbery, slobbering slabs of meat; oh, it was just gross!» The next night she went out with a French horn player, and when she came back her roommate asked, «Well, how was his kissing?» «Well,» the first girl replied, « his kissing was just so-so; but I LOVED the way he held me!»

Дівчина пішла на побачення з трубочем, а коли повернулася, її сусідка по кімнаті спитала: «Ну і як? Чи став він видатним «цілувальником» завдяки своєму амбушуру?» «Та!..» — відповіла дівчина. «Ця суха, туга малесенька зморшка [про губи (авт.)], мені зовсім не сподобалося». Наступного вечора вона пішла на побачення із музикантом, що грає на тубі, і коли повернулася додому, її сусідка спитала: «Ну що? Як цілував?» «Тьху!» — викрикнула дівчина. «Ті величезні, гумові, розпухлі, слиняві шматки м'яса!.. о, це було просто вульгарно!» Наступного вечора дівчина пішла на побачення з валторністом, і коли повернулася, її сусідка запитала: «Ну і як воно?» «Ну, знаєш, — сказала перша дівчина, — цілував він мене ще так-сяк, але ЯК він мене тримав в обіймах!»

Цей анекдот містить зовнішні характеристики, а саме, стереотипні характеристики губ музикантів-духовиків: у трубача малі губи, в тубіста — величезні, а валторніст гарно обіймав дівчину. Появу таких характеристик легко пояснити, оскільки розвиток губ музикантів-духовиків пов'язаний із інструментом, на якому вони грають: трубачі вдують повітря в малий отвір і сам інструмент невеликий, тому губи розвиваються не так сильно, як у тубістів, які повинні вдувати в інструмент більше повітря, ніж трубачі, туба більша за

трубу, тому і губи стають більшими. Валторністи не відрізняються величиною губ, але манера тримання інструменту під час гри досить витончена, тому в анекдоті актуалізується саме така характеристика валторніста.

Російськомовні анекдоти, на відміну від англомовних, містять набір стереотипних ознак не музикантів, а музичних інструментів. Проаналізувавши масив російськомовних анекдотів про музикантів та музичні інструменти, ми виділили низку стереотипних характеристик кожного з них: роялю та фортепіано притаманний великий розмір, крім того, ці інструменти багато важать; легкість / складність гри на струнних інструментах залежить від кількості струн: що менше струн, то легше грати (пор. анекдоти про бас-гітару, на якій 4 струни); гітара вважається романтичним інструментом, який подобається дівчатам; віолончель також великого розміру; гру на скрипці та віолончелі ототожнюють з розпилюванням, пилянням:

В филармонии идет концерт для скрипки с оркестром. На переднем плане стоит скрипач, ведет соло. В первых рядах сидит мужик и истерично заливается слезами на протяжении всего концерта. После концерта мужик приходит за кулисы выразить свои чувства:

— Слышь, скрипка — это... Я тебя так понимаю, так понимаю. Я сам слесарем работаю и бывает тоже так напильником весь день туда-сюда, туда-сюда, поэтому я тебя так понимаю, но вот это — левой рукой, пальчиками, извини, — выпендрож...

Флейта та губна гармоніка характеризуються невеликим розміром, а барабан, навпаки, називають «містким» (пор. анекдот, у якому розмір винагороди музикантів залежав від розміру інструмента).

Російськомовні анекдоти, на відміну від англомовних, містять також і національний компонент. Зустрічаються анекдоти про євреїв, грузинів, росіян, німців тощо. Досить часто представникам певної національності приписується обов'язкове володіння певним інструментом:

Еврейская мама у педиатра:

— *Доктор, посмотрите, что с моим Изей. Ему уже 3 года, а он еще не играет на скрипке.*

Імпліцитно виводимо, що усі єврейські діти, на думку їх батьків, повинні грати на скрипці. Звідси робимо висновок, що скрипка — інструмент, що в російськомовних людей асоціюється з єврейською національністю, і до набору стереотипних ознак скрипки входить національне забарвлення. Іноді в анекдотах є вказівка на расу героя: негр завжди — джазмен. Англійські анекдоти не містять вказівок на расу — це, на нашу думку, може бути спричинене рухом політкоректності в англomовному світі.

Типовими є анекдоти про оркестр, який поїхав на гастролі за кордон і повернувся у значно меншому складі, або про оркестрантів, які перевозять додому товар, дефіцитний у Радянському Союзі. Бачимо, що російські анекдоти є і культурно, і соціально маркованими, англійські анекдоти є більш нейтральними в цьому аспекті.

Висновки. Російські анекдоти про музикантів та музичні інструменти не є вузькогалузевими і можуть бути зрозумілими для людей, які мало цікавляться музикою. Англomовні анекдоти, навпаки, містять досить багато специфічної вузькогалузевої інформації, яка, без фонових знань читача (слухача), не може бути правильно проінтерпретована. Результати дослідження дозволяють нам стверджувати, що в анекдотах як формах англomовного та російськомовного гумору міститься достатня кількість інформації для того, аби вивести стереотипні характеристики музикантів та музичних інструментів.

Ми виділили набір параметрів, за якими можна групувати стереотипні риси інструментів. Для рос. анекдотів це розмір, вага, зовнішній вигляд, функція (призначення), спосіб гри, національне забарвлення та емоційна оцінка. Англійські анекдоти дають можливість виділити набір параметрів для характеристики стереотипних ознак музикантів: манера гри на інструменті, риси характеру, риси зовнішності, їх популярність / непопулярність як музикантів.

Російськомовні анекдоти містять велику кількість згадок прецедентних героїв, таких як *Ленин, Василій Іванович, Штирлиц, Мюллер* тощо. Англійським анекдотам притаманне часте використання прізвищ відомих композиторів: Вагнера, Моцарта, Брамса тощо.

Запропоновані підходи допоможуть при подальшому порівнянні музичних анекдотів різних культур та при визначенні структури категорії «музичні інструменти».

ЛІТЕРАТУРА

1. Грушевицкая Т.Г. Основы межкультурной коммуникации / Т.Г. Грушевицкая, В.Д. Попков, А.П. Садовин. — М., 2002.
2. Тарасенко Т.В. Анекдот с позиции лингвокультурологии / Т.В. Тарасенко // Красноярский государственный университет, 2006. Режим доступа : http://library.krasu.ru/ft/ft/_articles/0112279.pdf.
3. Шевелева И.П. Этнический стереотип как феномен культуры / И.П. Шевелева // Культура народов Причерноморья. — Симферополь : Межвузовский центр «Крым», 2003. — №37. — С. 72—76.
4. Шмелева Е.Я. Русский анекдот: Текст и речевой жанр / Е.Я. Шмелева, А.Д. Шмелев. — М. : Языки славянской культуры. — 2002. — 143 с.
5. Шмелева Е.Я., Шмелев А.Д. «Картина мира» русского анекдота / Е.Я. Шмелева, А.Д. Шмелев // Режим доступа: <http://il.rsuh.ru/docsllsh/shmelev2005.pdf>.
6. Grossman John Dominic. The Essential Jesus : What Jesus Really Taught. — San Francisco : Harper Collins, 1994.